

A sosemvolt boldogság nyomában Yasmina Reza: *Babilon*

Yasmina Reza neve nem ismeretlen a hazai színházba járó közönség előtt. Talán legismertebb és leggyakrabban játszott darabját, a *Művészetet* a francia ősbemutató után alig három évvel, már 1997-ben műsorára tűzte a Katona József Színház, de a vidéki teátrumokban is népszerű szerző, az előbbi darabját a debreceni közönség a Csokonai Színház előadásában tekinthette meg. *Az öldöklés istene* címet viselő komédiáját – amelyből 2011-ben filmváltozat is készült Roman Polański rendezésében – a 2021/22-es évadban a szolnoki Szigligeti Színház és a Győri Nemzeti Színház is műsorára tűzi. A regényíró Yasmina Reza ellenben a 2021-ben a Magvető Kiadónál megjelent *Babilon* című regényével debütál a magyar olvasóközönség előtt; ezt megelőzően prózai műve mindössze egy jelent meg, 2010-ben az Új Palatinus könyvesház gondozásában a *Hajnalban, este vagy éjszaka – Sarkozy-portré* címet viselő, a volt francia köztársasági elnökről, Nicolas Sarkozyról írott kötete. Az ízig-vérig párizsi dráma- és regényíró Sarkozyhoz hasonlóan magyar gyökerekkel is rendelkezik, hegedűművész édesanyja Magyarországról vándorolt ki Franciaországba.

A *Babilon* 2016-ban Renaudot-díjat nyert, ami a legrangosabb francia irodalmi elismerés, a Goncourt-díj „testvére”, „előszobája”. Mindkét díjat egyazon helyszínen, a párizsi Drouant étteremben adják át, minden év novemberének első keddjén. Jean Birnbaum, a *Le Monde* újságírója a *Babilon* kapcsán rövid összefoglalást ad a szerző munkásságáról: „Reza szándéka, ami színpadi és prózai műveiben egyaránt tetten érhető, és ami nemzetközi visszhangot keltett: kiállni az emberi élet mellett a jelentéktelenséggel, a magány okozta sebekkel és a mulandósággal szemben.” A szerző tehát humanista, érdeklődésének középpontjában az esendő ember áll. A francia *Diacritik* online kulturális portálon megjelent írásában Jan Le Bris de Kerne így fogalmaz: „Yasmina Reza tisztán adja vissza mindazt, amit mindannyian a bensőkben érzünk: azokat a hirtelen feltámadó érzéseket, melyektől elszorul a torkunk, elfog a búskomorság (...), és amelyek nélkül tűnnek tova, hogy megmagyarázhatnánk vagy elmondhatnánk őket.”

Talán nem túlzás azt állítani, hogy a legtöbb író megalkotja a maga „öregség-regényét”. Kurt Vonnegut *Áldja meg az isten, Dr. Kevorkian* című kötetében maga az író készíti fiktív interjúkat a túlvilágon tett rövid, orvosilag ellenőrzött utazásai során – az idős szerző kacérkodása ez az elmúlással. Gabriel García Márquez *Bánatos kurváim emlékezete* címet viselő regényében egy kilencvenéves aggastyán a halál kapujában próbálja meg életében utoljára átélni a testi szerelmet, ám ennek során az igazi szerelmet tapasztalja meg. A *Babilon* főszereplői mindannyian a középkor és az időskor határán járnak, egy olyan életszakaszban, amikor a test még nem indul rohamos hanyatlásnak, ám a halál, az elmúlás gondolatával egyre gyakrabban kell szembesülniük.

A regény első sorai a fotográfus Robert Frank *The Americans* címet viselő szociofotó-albumában szereplő egyik fényképet idézik meg: „A férfi az utcán áll, falnak támaszkodik. Öltönyt visel. Elálló fül, rémült tekintet, rövid ősz haj. Sovány alkat, beesett váll. Kezében prospektus, rajta jól kivehetően az alábbi szó olvasható: *Awake*. A képfelirat: Jehova's Witness – Los Angeles. A fénykép 1955-ben készült. Kisfiús kinézet. Régóta halott.” (9) A fotózás és a fényképek kiemelt szerepet kapnak regényben, időről-időre felbukkannak. Egy-egy fotó megpillantása köti össze a jelent a múlttal, az életet halállal: a narrátor, Elisabeth fiának gyerekkori fotója a nagymama üres lakásában, az elhunytak fényképei a velencei temető kolumbáriumában. A múlt felidézése is fénykép-jelleggel bír, a narrátor állóképet rajzol meg, a szereplőket mozdulatlanágukban látatja, majd az események elbeszélésével kelti őket életre. A fényképek „memento mori”-ként funkcionálnak, a rég elhunyt emberek fizikai létének lenyomatait képezik. A régi fényképek szerepe, megnövekedett jelentősége a narrátor életében az időskor közeledtét jelzi, ugyanakkor a halál gondolatával való

megbékélés kezdetét is mutatja: „Néhanap ébredéskor az életkorom tudata egyenesen pofán csap. A fiatalságunknak vége. (...) A *The Americans* a kedvenc könyvem mostanában. Amióta újra belenéztem, mindennap lapozgatom egy kicsit.” (105)

A halál a maga rideg valóságában is megjelenik, hiszen a regény cselekménye tulajdonképpen egy gyilkosság körül alakul ki. Elisabeth tavaszváró partit rendez, amire a szomszéd házaspárt, Jean-Lino Manoscrivit és feleségét, Lydie Gumbinert is meghívja. A parti után azonban, egy heves szökváltást követően a férfi megfojtja feleségét, Elisabeth pedig akaratán kívül csöppen az eseményekbe, amikor segíteni próbál bajba jutott szomszédjának a holttest eltüntetésében.

Jean-Lino minden ízében komikus karakter, a klasszikus francia vígjátékok papucshőse. Komikus a külseje: „Vékony, nem túl magas férfi, himlőhelyes az arca, és egy hosszú tincset oldalra fésül, ahogy a kopasz emberek, akik takargatni próbálják a tar fejüket.” (11). Szánalomra méltó, ahogyan fogadott unokája, Rémi szeretetét próbálja megnyerni, sikertelenül. Noha kapcsolatuk csupán felületes ismeretség, jószomszédi viszony, Elisabeth pontos látéletét adja Jean-Lino helyzetének, a férfit a régmúlt eseményeit felidézõ fotóalbum szereplõihez hasonlítva: „Közben rájöttem, hogy Jean-Lino Manoscrivi magányos. Robert Frank-féle magányos ember napjainkban.” (13) A komikum még a cselekmény letragikusabb eseményei során is felszínre bukkan. A felesége holttestével összezárt, gyilkossá lett Jean-Lino kétségbeesésében – hogy valamilyen szertatást biztosítson az elhunytak – a Sema Jisrael (Halld, Izrael!) zsidó ima elejét mondja el, holott a helyzethez a halotti ima, a Kaddis illene.

A tavaszváró partin résztvevõ vendégek személyében a középosztály sokszínû tablója tárul fel. Elisabeth húga, a nála csak néhány évvel fiatalabb, elvált Jeanne a szexuális perverzióban keres menedéket, az El-Ouardi házaspár visszafogottsága, száraz udvariassága a társadalmi konvencióknak megfelelõ élet mintapéldajaként jelenik meg. A házaspár ellenpontját képviseli az idõsödõ, kellemetlen modorú alkoholista, Georges Verbot, akinek az elõbbiekhöz képest kizárólag az õszintesége írható a javára, bár ez is kegyetlen és nem feltétlenül igazságos. Az ifjabb generáció sem sok jóval kecsegtet, hiszen Elisabeth fia, Emmanuel csak rövid ideig vesz részt az összejöveteleken, jön és megy. Bár komolyabb szerepet nem kap a cselekményben, a rövid jellemzés is világossá teszi, hogy személyében korunk folyton rohanó, a karrierjére összpontosító fiataljának sztereotipikus ábrázolásával van dolgunk. Megannyi eltérõ személyiség, egyazon társadalmi osztály tagjai, és legyenek bár szabálykövetõk vagy nonkonformisták, egyben mégis hasonlítanak: az életük szürke és kiüresedett.

A *Babilon* kissé megkeseredett karakterei közül ironikus módon éppen az a személy válik áldozattá, aki az életével teljes mértékben meg van elégedve. Lydie Gumbiner azt teszi, amit szeret: bárokban énekel, elégedett a munkájával, domináns egyéniség, aki minden szempontból ellenpontját képezi a boldogságot keresõ, háttérbe szorult férjének. Az a tény, hogy Jean-Lino gyilkossá válik – hangozzon bármilyen groteszkül is –, végül sikeresen pozicionálja a világban, olyan státuszba kerül, ami nem csak a számára, hanem a körülötte állók számára is világos és érthetõ. Jean-Lino az erõs lelki felindultságból gyilkoló férj, a külvilág számára csupán egy újsághír a sok közül, Elisabeth számára azonban, aki beelátott a férfi házasságába és a feleségéhez fûzõdõ kapcsolatába, differenciáltabban jelenik meg.

A narrátor a regény egyetlen szereplõjével sem osztja meg az igazságot, még a saját férjével sem. A teljes igazságot, Elisabeth szerepét a történetekben így tulajdonképpen rajta és Jean-Linón kívül egyvalaki ismeri, a regény mindenkor olvasója. A történetek ismeretében maga az olvasó is cinkossá válik, és akaratlanul is felvetõdik a kérdés: mi hogyan cselekednénk hasonló helyzetben? A társadalmi konvenciók értelmében, törvénytisztelõ polgárként értesítenénk a rendõrséget, vagy legalábbis igyekeznénk kimaradni az eseményekbõl? Elisabeth, a konformista életet élõ, biztos egzisztenciájú szabadalmi mérnök

ifjonti hévvel fordít hátat a szabályoknak, hogy bajba jutott szomszédjának segítsen. Ugyanakkor felvetődik a regény létének kérdése is. Kinek mondhatja el Elisabeth a történetét anélkül, hogy leleplezné önmagát? Csakis saját magának.

A regény címét a Zsoltárok Könyvének 137. zsoltárja első sorának első szava adja. „Babilon folyóvizeinél, ott ültünk és sírtunk, mikor a Sionról megemlékezünk.” A babiloni fogság a zsidó nép száműzetése, Babilon a fogság helyszíne. A regényben is idézett sor, illetve maga az egész zsoltár a zsidók Jeruzsálem iránti vágyódásának kifejeződése, és noha maga Jean-Lino is zsidó, a vágy itt egyetemes érvényűvé válik. Az ember társas lény, emberi kapcsolatok létrehozására törekszik, a vágyakozás, bármi legyen is a tárgya, mindannyiunkban ott lakozik. Jean-Lino saját szeretetvágyának a rabja, fogsága belső fogság, amelyből minden igyekezete ellenére sem képes kitörni, a körülmények és a körülötte élő emberek közönye teszi előbb magányossá, végül gyilkossá. A magány korunk emberének olyan tapasztalata, amely a kommunikációs lehetőségek bővülése ellenére, egyfajta paradoxonként még inkább jellemző, mint korábban. A sorok között a társadalomkritika szárait is felfedezhetjük, hiszen az individualizmust hirdető életfelfogás, amelyet Lydie karaktere képvisel, vakká tesz mások problémái iránt.

Reza elsősorban színpadi szerző, a drámák cselekménye zárt terekben játszódik, a színpadi tér átvétele a *Babilonban* is megfigyelhető. A regény, a múlt eseményeit felidéző *flashbackektől* eltekintve szinte kizárólag belső terekben zajlik: Elisabeth és Jean-Lino lakásában, a lépcsőházban, a rendőrség kihallgató-szobájában. A szerző a színpadi művek tereiben mozog otthonosan és ettől a *Babilon* prózai szövegében sem távolodik el, így a regény akár könnyedén színpadra is adaptálható lenne. A *Babilon* egyszerre bűnügyi regény, kor-regény, lélektani problémákat boncolgató történet, a konformista középosztály mindennapi létének finom kritikája, de mindenekelőtt az életigenlés keserű végkicsengésű dicsérete. Túl az elmúláson, magányon, elidegenedésen, az egyén számára mindig marad remény, hogy történjen bármi, az élet megy tovább. A regény ennek a gondolatnak a szellemében zárul: „Eszembe jutott, régebben éreztem valami homályos együvé tartozást Jean-Linóval, aki a Parmentier sugárúton nagyjából ugyanezt élhette át, miközben apja fennhangon a zsoltárokat olvasta. Felnéztem az égre, azokat is láttam, akik már ott vannak. Aztán egyedül felsétáltam a cselédlépcsőn.” (189)